

Vodnjanski statut o životinjama i proizvodima životinjskog podrijetla te o šteti na i od životinja

The Vodnjan Statute on Animals and Products of Animal Origin, and Damage to and Caused by Animals

Džaja, P., K. Severin., D. Agičić., J. Grbavac., M. Benić., Z. Heruc

Sažetak

Vodnjanski statut iz 1492.g. sastoji se od četiri knjige od kojih Prva ima 46 glava, Druga 31 glavu, Treća 41 glavu i Četvrta 52 glave, odnosno ukupno je 170 glava. O životinjama i životinjskim proizvodima govore 23 glave ili 13,52 %. U Prvoj knjizi četiri glave govore o životinjama i životinjskim proizvodima, u Trećoj devet glava i u Četvrtoj knjizi deset glava. Od 46 glava Prve knjige sve se četiri glave odnose na proizvode životinjskog podrijetla, u 31 glavi Druge knjige uopće se ne spominju životinje i proizvodi životinjskoga podrijetla, a od 41 glave Treće knjige u četiri su glave opisane štete od životinja, u po dvije glave način držanja ovaca i goveda i u jednoj je glavi opisana krađa. Od 52 glave četiriju knjiga, u po četiri su glave opisani način prodaje proizvoda životinjskog podrijetla te štete od životinja, a u dvije je glave je opisan način držanja životinja. Na štetu na životinjama i od životinja otpada devet glava, na proizvode životinjskog podrijetla po osam glava, a na držanje životinja šest glava.

90

Ključne riječi: Vodnjanski statut, životinja, životinjski proizvod, šteta

Abstract

The Vodnjan Statute of 1492 consists of four books, of which the First has 46 chapters, the Second 31 chapters, the Third 41 chapters and the Fourth 52 chapters, which is a total of 170 chapters. Twenty-three chapters, or 13.52%, deal with animals and animal products. In the First book, four chapters deal with animals and animal products, in the Third, nine chapters and in the Fourth book, nine chapters. Of the 46 chapters in the First book, four chapters relate to products of animal origin, in the 31 chapters of the Second book animals and products of animal origin are not mentioned at all, and in the 41 chapters of the Third book, in four damage caused by animals is described, in two chapters each ways of keeping sheep and cattle, and in one chapter theft is described. Of the 52 chapters of the Fourth book, four describe ways of selling products of animal origin, and damage caused by animals, and in two chapters ways of keeping animals are described. Nine chapters deal with damage to animals and animal waste, eight chapters talk about products of animal origin and six chapters, ways of keeping animals.

Key words: Vodnjan Statute, animals, animal products, damage

Dr. sc. Petar DŽAJA, dr. med. vet., redoviti profesor, dr. sc. Krešimir SEVERIN, dr. med. vet., izvanredni profesor, dr. sc. Željko GRABAREVIĆ, dr. med. vet., redoviti profesor, Veterinarski fakultet Sveučilišta u Zagrebu; Damir AGIČIĆ, dr. med. vet., Veterinarski ured Slavonski Brod; dr. sc. Jozo GRBAVAC, docent, Sveučilište u Mostaru, Agronomski fakultet i Prehrambenobiotehnoški fakultet, Mostar; dr. sc. Marijan BENIĆ, dr. med. vet., spec. medicinske sanitacije, SANATIO d.o.o.; Zlatko HERUC, dr. med. vet., Agroproteinka d.d.; ; email: dzaja@vef.hr

Držanje životinja

U Trećoj knjizi, 28. glavi propisano je da svatko onaj tko je u Vodnjanu i njegovu kotaru preuzeo ili ubuduće preuzme u stočarsko ortaštvo volove ili krave, dužan je tu marvu držati pet godina te nju i njezin priplod neprestano čuvati ili dati čuvati, danju i noću, po lijepom i ružnom vremenu. Ako je stočarsko ortaštvo s volovima, bez prijevare, svake se godine daje da sposobni ljudi preoru i dovoljno zasiju te polovicu svih žitarica i uroda s tih polja predaju vlasniku volova. Jedino je prvi ortak smio prije podjele uzeti sa zajedničke hrpe tri spuda žita, jedan raži i jedan ječma, ako su bili u ortaštvu raž i ječam. Svaki put kad bi vlasnik želio, ortak je bio dužan položiti račun za spomenute žitarice i prinos i kod volova i kod krava. Treća knjiga, 29. glava propisuje da ako ortaštvo s volovima postoji i nakon isteka spomenutog roka od pet godina, ortak je dužan, u nazočnosti pozvanoga vlasnika ili njegova izaslanika, podijeliti volove i krave koje su s volovima unesene u ortaštvo na dva dijela, kao i njihov priplod. Mogao je izabrati dio koji je želio, a drugi je dio pripadao ortaku. Ako je bilo ortaštvo krave bez volova, ortak je bio dužan podijeliti ih na trećine, od kojih je vlasnik mogao izabrati dvije trećine koje je želio, a treća je trećina ostajala ortaku. Ako bi se pak ortak i vlasnik u vrijeme najma spomenute marve odnosno naknadno sporazumjeli da se vlasnik može povući iz spomenutog ortaštva, a ortak odreći kada ushtjedne, ortak je dobivao udio shodno vremenu trajanja ortaštva. Ugine li pak ili bude li ozlijeđena božanskom voljom, odnosno slučajem bez prijevare od strane ortaka ili njegova pastira, štetu su nadoknađivala obojica. Nadalje, ako je ortak počinio neku prijevaru u tome ortaštvu, na primjer bez naloga vlasnika radeći s tom stokom ili dajući je da radi druge radove, a ne one na koje se odnosilo ortaštvo, smjesta je gubio svoj udio u ortaštvu i vlasniku nadoknađivao svu štetu. Nadalje, vlasnik je bio obvezan i dužan ortaku dati polovicu sjemena. U svako stočarsko ortaštvo s volovima trebalo je unijeti dvije krave, steone ili s dva teleta, i bilo je napola, a kod ortaštva s kravama bez volova na trećine. Ortak je bio dužan zatražiti od vlasnika da bude nazočan kada želi žeti i vrći žito iz ortaštva, pod prijetnjom gubitka svoga udjela. Treća knjiga, 30. glava propisuje ortaštvo s ovcama. Tako je određeno da ortaštvo s ovcama treba trajati pet godina, a udjeli su bili na trećine, osim ako ugovorne strane odustanu. Ortak je bio dužan njih i njihov priplod brižljivo čuvati, odnosno dati čuvati i paziti, danju i noću, po dobrom i lošem vremenu, te dati vlasniku životinja polovicu sira, vune i sveg prinosa od njih. Dok je trajalo ortaštvo, na svaki je zahtjev vlasnik ortak bio dužan položiti račun i učiniti preda-

ju, a nakon proteka roka od pet godina ortak je trebao podijeliti marvu iz ortaštva na trećine, od kojih je vlasnik izabirao dvije prema svome nahodjenju, a treća je pripadala ortaku. No, ako bi se neka životinja za trajanja ortaštva izgubila obmanom ili krivnjom ortaka ili njegova pastira, taj je bio dužan nadoknaditi je iz vlastitoga. Uginu li pak božjom voljom, sva je šteta padala na vlasnika, s time da je ortak dobivao dio kože i mesa. Ako bi ih zaklali sporazumno, ortak je svejedno dobivao udio koji mu je pripadao. Ako bi vlasnik želio novac od prodane marve mogao uložiti u drugu marvu u korist ortaštva. Međutim, ako je prodao ortak za trajanja ortaštva neku životinju iz ortaštva bilo koje vrste, ili je na koji drugi način otuđio bez dopuštenja i pristanka vlasnika, kazna se prosuđivala od našeg rektora, uz naknadu štete koju je pretrpio vlasnik te je gubio svoj dio u ortaštvu. Vlasnik je svejedno mogao pred rektorom zatražiti životinje od onih koje su stekli pa, ako je dokazao da su pripadale spomenutom ortaštvu, prinos mu se vraćao a da vlasnik marve nije morao platiti nikakvu naknadu. A kada je ortak morao strići ovce, u bilo koje vrijeme, bio je dužan pozvati vlasnika, pod prijetnjom gubitka polovice svoga udjela. Treća knjiga, 31. glava nadopunjava navedeni propis. Ugine li neka marva iz bilo kojeg ortaštva, ortak je bio dužan vlasniku kući donijeti čitavo marvinče, bez utrobe i oderano. Glava nije smjela biti oderana i morala se držati za kožu, tako da se životinja mogla prepoznati, inače nije vrijedila i nije se smatrala marvom iz ortaštva. U Četvrtoj knjizi, 43. glavi propisano je da životinje nisu smjele zalaziti na groblje. Nitko nije smio dopustiti da njegova životinja, ni tuđa ako je čuva, zađe na groblje crkve sv. Blaža ili na groblja drugih vodnjanskih crkava, pod prijetnjom globe od 20 solda malih denara za svakog prekršitelja i svaki put. Globu je trebalo podijeliti s dojavnikom. U Četvrtoj knjizi, 45. glavi govori se o onima koji napasuju životinje. Tako je navedeno da se nitko ne drzne napasati tuđe životinje bilo koje vrste bez dopuštenja njihova vlasnika, pod prijetnjom globe od 5 libara malih denara za svaku životinju i za svaki put. Polovica je pripadala Općini i dojavniku, uz plaćanje ispaše i nadoknađivanja svake štete i izgubljene dobiti koju je zbog toga imao, odnosno koju je imao vlasnik te životinje (Lonza, N, J. Jelinčić, 2010.).

Šteta od životinja i na životinjama

U Trećoj knjizi, 32. glavi govori se o šteti koju nanesu životinje. Za dobrobit i očuvanje posjeda i svih dobara Vodnjana utvrđeno je i određeno da se svi suzdržavaju od nanošenja štete na tuđim posjedima i stvarima, osobito životinjama, pod prijetnjom zapi-

sane kazne. U Trećoj knjizi, 33. glavi govori se o onima koji su podijelili zalog. Prvo, zatekne li neki vlasnik, ili prisežnik, ili poljar nekoga da posjedu nanosi štetu osobno ili svojim životinjama, pa spomenuti zatraže od njega zalog, a taj im ga odbije dati, vodnjanskoj se općini plaćalo 3 libre malih denara. No, ako je dan zalog, a vlasnik nije želio tužiti za zatečene životinje, zalog se vraćao za 4 solda malih denara u tome okružju i ne više od toga. Ako je bio tužen, držalo se tužbe i vraćan je zalog bilo koje vrijednosti. Poklanjala se i vjera onomu tko je zatražio zalog, bilo da je prisežnik, poljar bilo vlasnik, a vlasnik je mogao također podnijeti tužbu i, ako je prisegao, poklanjala mu se vjera i bez znaka i zaloga. Nitko se nije smio drznuti i zadržati zalog od nekoga tko je nanosio štetu na tuđem zemljištu, pod prijetnjom kazne od 20 solda malih denara. U Trećoj knjizi, 34.a glavi propisuju se obveze onih koji su nanijeli štetu marvom. Ako je krupna marva, na primjer konj, govedo, magare i svinja ili druga vrsta životinje zatečena da nanosi štetu u nečijem vinogradu i povrtnjaku, vlasnik je plaćao 8 solda po svakom zatečenom grlu, uz popravak štete oštećeniku. Od te je globe polovica pripadala vodnjanskoj općini, a druga polovica dojavniku, odnosno onomu tko ih je zatekao. No, ako bi dojavio poljar, čitava je globe pripadala vodnjanskoj općini. Do pet grla plaćalo se 8 solda po grlu, a više od toga smatralo se stadom za koje se plaćalo 40 solda malih denara, koje je trebao platiti kako je navedeno. Ako su takve krupne životinje zatečene u žitu, na livadama, na ograđenim pašnjacima ili na nasadima mahunarki, vlasnik je do deset grla plaćao 4 solda po grlu, a više od toga smatralo se stadom za koje je plaćao 40 solda malih denara. Njih je trebao podijeliti između dojavnika i općine, a trebao je platiti i štetu vlasniku. No, ako je zatečena sitna stoka kako nanosi štetu nečijem žitu, njezin je vlasnik do 20 grla plaćao 2 solda po grlu, a više od 20 smatralo se stadom, za što je plaćao 4 solda malih denara, koje je trebao podijeliti između dojavnika i vodnjanske općine, uz popravljivanje štete onomu tko ju je pretrpio. Ako je životinja zatečena kako nanosi štetu u povrtnjacima, vinogradima, nasadima mahunarki odnosno ograđenim pašnjacima, vlasnik je do 20 grla plaćao 1 solad po grlu, a više od 20 smatralo se stadom za koje je plaćao 20 solda malih denara za svaku štetu koju je morao popraviti. Ako je sitna stoka zatečena pod maslinama od sredine listopada do Božića, plaćao je gornju globu, to jest 1 solad po grlu i 20 solda po stadu, koju je trebao podijeliti kao gore, a plaćala se i šteta. Nadalje, ako bi netko namjerno razvalio vrata, suhozid odnosno ogradu povrtnjaka ili vinograda ali živinče ne uđe, vodnjanskoj je općini plaćao 20 solda malih denara, a ako je u taj posjed pripustio životinje

danju ili noću, plaćao je 40 solda za globu uz popravak štete. Nadalje, ako je zatečen kakav pas bez štapa o vratu dugog barem jednu stopu da nanosi štetu u vinogradu, vlasnik je vodnjanskoj općini plaćao 5 solda malih denara uz plaćanje štete. Ako je imao i propisani štap, kao što je rečeno, plaćao je samo štetu. Nadalje, ako je netko imao pristup nekom posjedu preko tuđeg pa bi ušao, čim bi ušao bio je dužan zatvoriti vrata tako da zbog toga ne nastane šteta, pod prijetnjom plaćanja globe od 10 solda vodnjanskoj općini za svaki put. Nadalje, ako bi vlasnik ili prisežnik zatekao marvu u šteti na svojem, dopušteno mu je bilo, ushtjedne li, dovesti je u općinsko dvorište. Ako bi netko odveo, istjerao ili otjerao spomenute životinje iz dvorišta, a da nije platio globu, vodnjanskoj je općini plaćao 20 solda malih denara, a vlasnik spomenute marve svejednako je plaćao globu za marvu i štetu koju mu je nanijela. Ako bi kakva krupna marva bila zatečena da se napaja na pojilištima vodnjanskoga područja u vlasništvu pojedinca u vrijeme kada je zabranjeno na njima napajati, vlasnik stoke do pet grla plaćao je 8 solda po grlu, a više od toga smatralo se stadom pa je plaćao 40 solda malih denara. Ako bi zatekao sitne životinje, plaćao je za do 20 grla 2 solda po grlu, a više od toga smatralo se stadom pa je plaćao 40 solda malih denara. Te su globe popola pripadale općini u dojavniku, odnosno onomu tko bi ih zatekao, po uzoru na druge slične globe. Ako bi kakva druga krupna marva bila zatečena da pase na pašnjaku Cercu, namijenjeno za sijeno rektora, počevši od 1. ožujka pa sve do dizanja sijena s tog pašnjaka, vlasnik marve plaćao je do 10 grla 8 solda po grlu, a više od toga smatralo se stadom za koje je plaćao 4 libre malih denara. Ako bi se radilo o sitnim životinjama, plaćao je do 20 grla 2 solda po grlu, a više od toga 40 solda malih denara. Te su se globe trebale podijeliti vodnjanskoj općini i dojavniku, prema uobičajenom, a vlasnici životinja bili su dužni popraviti štetu. Nadalje, nitko nije smio ići u lov sa psima po nekom obrađenom vinogradu, počevši od blagdana sv. Marije u ožujku (25. ožujka) do blagdana sv. Mihovila u rujnu (29. rujna) pod prijetnjom globe od 3 libre malih denara ako je išao danju, a 5 libara ako je išao noću, za svaku noć, što je trebalo podijeliti kao gore i uz plaćanje štete. U Trećoj knjizi, 34.b glavi govori se o onima koji ushtjednu tužiti. Nadalje, svi koji ushtjednu tužiti neku osobu, odnosno neku marvu zatečenu u šteti, trebali su tužiti u roku od 3 dana, inače tužba nije vrijedila i nije prihvaćana. U Trećoj knjizi, 40. glavi propisuje se da se marva ne smije otuđiti bez svojega vlasnika. Ako bi netko prodao ili otuđio govedo ili drugu marvu koja je u nečijem isključivom ili djelomičnom vlasništvu, bez dopuštenja vlasnika kome je pripadalo pravo prodaju

je i otuđenja, to nije vrijedilo i nije bilo na snazi ako je bilo na štetu vlasnika odnosno onomu za koga drži tu marvu. Prodavatelj, odnosno onaj tko je otudio trebao je platiti 5 libara, od čega je polovica pripadala onomu čije životinje drži, a marva se svejedno smješta vraćala vlasniku, odnosno posjedniku bez redovitog sudbenog tijeka i postupka. U Četvrtoj knjizi, 23. glavi propisuje se kazna za ubijanje životinja. Ako je vodnjanskom kaštelu ili njegovu području ubijeno govedo, konj ili magare, onaj tko ga je ubio namjerno i u zloj namjeri općini je plaćao 10 libara malih denara za svaku ubijenu životinju uz plaćanje štete. Za druge životinje koje je ubio, općini je plaćao 3 libre malih denara za svaku ubijenu životinju uz plaćanje štete. Pod tu kaznu nije potpadala i ona osoba koja u zloj nakani ozlijedi neku životinju, a da je nije ubila. Četvrta knjiga, 46. glava propisuje zabranu čupanja konjskih repova. Čupa li tko nekom konju rep bez vlasnikova dopuštenja, općini je plaćao 20 solda malih denara, a ako bi odrezao konju rep, bio je kažnjen dvostrukom globom. Ako nije mogao platiti, ostajao je 8 dana zatvoren u općinskom zatvoru. U Četvrtoj knjizi, 46. glavi propisuje se zabrana jahanja tuđih konja. Nikomu nije bilo dopušteno u vodnjanskom kaštelu i tom području uzimati tuđe konje i jahati ih, ili se drugačije koristiti njima odnosno dati da rade bez dopuštenja vlasnika, pod prijetnjom globe od 10 libara malih denara za svakog prekršitelja i svaki put te naknade vlasniku sve štete i izgubljene dobiti koju je imao i na bilo koji način zbog toga pretrpio. Globa je bila podijeljena kao gore i svatko je smio dojaviti (Lonza i Jelinčić, 2010.).

Proizvodi životinjskoga podrijetla

Prva knjiga, 26. glava propisuje zabranu bacanja životinjskog gnoja po javnim putovima. Također, ni jedna osoba nije smjela baciti gnoj odnosno nečist po javnim ulicama i svatko tko je stavio gnoj ili nečist na ulice bio je obvezan ukloniti ga u roku od 8 dana, sve pod prijetnjom globe od 20 solda malih denara za svaki put, koja je pripadala polovica općini i polovica dojavniku. Prva knjiga, 28. glava propisuje cijenu mesa u vrijeme sajмова. Želeći providjeti na zajedničku korist svih, određeno je da u vrijeme sajмова, koji se prema običaju održavaju u vodnjanskom kaštelu i njegovom kotaru, kao što su blagdani sv. Kvirina (4. lipnja) i sv. Lovre (10. kolovoza), gostioničari, krčmari te druge osobe, i domaći i stranci, ne mogu i ne smiju prodavati vino po cijeni višoj od pola groša po peharu, a meso po cijeni višoj od 6 solda malih denara za svaku četvrt janjeta odnosno kozleta, pod prijetnjom globe od 3 libre malih denara, koja se ubirala od prekršitelja i pripadala je vodnjanskoj općini i dojavniku popola. A u vrijeme spomenutih sajam-

skih dana svaki je gostioničar i krčmar bio obvezan tada upućenom zapovjedniku i njegovoj družini besplatno dati četvrt pečenog janjeta ili kozleta i pehar vina. Prva knjiga, 41. glava propisuje cijenu kuhanog mesa. Određeno je da se skuhanom meso koje se želi prodavati u Vodnjanu mora prodavati po niže zapisanim cijenama i ne skuplje, to jest ovčja lopatica odnosno ovčetina ili kozletina po 3 solda, lopatica škopca po 4 solda, meso između prsa i hrbata po 1 solad, hrbat po 3 solda, a skuhanu stražnje četvrti tih životinja prodaju se tako da ne budu skuplje od 10 solda po stražnjoj četvrti. Prekršitelj je potpadao pod globu od 5 libara malih denara, koju su trebali podijeliti općina i dojavnik. Oni koji prodaju to meso, nisu smjeli ovčetini, škopčevini i kozletini koju prodaju ukloniti bubrežnjak, pod prijetnjom spomenute globe. Prva knjiga, 42. glava propisuje cijenu janjetine. Nakon polovice ožujka vodnjanski mesari i drugi koji prodaju janjetinu u Vodnjanu ili njegovu kotaru nisu mogli i ne smiju to meso prodavati skuplje od 1 solda po libri, pod prijetnjom kazne zapljene mesa koje su prodali po višoj cijeni i globe od 20 solda za svakog prekršitelja i za svaki put, koju trebaju podijeliti općina i dojavnik, odnosno onaj tko je to otkrio. Prva knjiga, 29. glava propisuje zabranu prodaje mesa uginulih životinja. Nitko nije smio u mesnici ni na drugim mjestima prodavati meso uginulih životinja bez rektorova dopuštenja, pod prijetnjom globe od 3 libre malih denara, od kojih je polovica pripadala dojavniku i svatko je smio dojaviti. Četvrta knjiga, 30. glava propisuje zabranu prodaje dviju vrsta mesa. Nikome nije bilo dopušteno u mesnici ni na drugim mjestima prodavati dvije vrste mesa zajedno izvagane, nego svaku vrstu zasebno i odvojeno, pod prijetnjom globe od 40 solda malih denara, od koje je polovica pripadala dojavniku i svatko je smio dojaviti. Četvrta knjiga, 31. glava zabranjuje zamjenu vrsta mesa. Utvrđeno je da nitko ne smije prodavati meso kao drugo, a ne ono koje jest, na primjer četvrtinu ovčetine pod ovnovinu, odnosno ovnovinu ili janjetinu pod škopčevinu i slično, pod prijetnjom globe od 2 libre malih denara, od čega je polovica pripadala dojavniku i svatko je smio dojaviti. Četvrta knjiga, 32. glava dopuštala je prodaju samo procijenjena mesa. Nitko nije smio prodavati meso u mesnici ako ga prije nisu procijenili za to ovlašteni službenici i smjelo se prodavati kako je procijenjeno, a ne po višoj cijeni, pod prijetnjom globe globe od 40 solda (Lonza i Jelinčić, 2010.).

Literatura

- Lonza, N., J. Jelinčić (2010): Vodnjanski statut iz 1492.g. Kolana od Statuti 2010.